

Vårpälsbiet *Anthophora plumipes* (Pallas 1772) tillbaka i Sverige (Hymenoptera: Anthophoridae)

OLLE HÖGMO

Högmo, O.: Vårpälsbiet *Anthophora plumipes* (Pallas 1772) tillbaka i Sverige (Hymenoptera: Anthophoridae) [The spring flower bee *Anthophora plumipes* (Pallas 1772) back in Sweden (Hymenoptera: Anthophoridae).] – Entomologisk Tidskrift 128 (1-2): 33-35. Uppsala, Sweden 2007. ISSN 0013-886x.

The solitary bee *Anthophora plumipes* (Pallas 1772) has not been reported in Sweden since 1938 when it was found breeding in Skanör in the southernmost part of the country. It has been regarded as extinct in the country. Here a new record is reported, also from Scania, in a small village on the west coast facing Denmark. It is probable that it immigrated from Denmark and that this spectacular species can reestablish in Sweden in near future.

Olle Högmo, Stationsvägen 26, SE-241 95 Billinge, Sweden.

Den 5 maj 2005 var jag på besök hos mina föräldrar i det lilla fiskeläget Viken norr om Helsingborg. Deras villa är belägen i den centrala delen av byn. Där finns en för insekter gynnsam miljö med gamla lummiga trädgårdar. Inte minst är det bra förutsättningar för olika steklar. Vissa av de gamla gränderna, gudorna, har kvar sin kullerstensbeläggning och många av husen från 1700- och 1800-talet erbjuder också lämpliga boplatser med sina solbelysta fasader med träbjälkar, lersten och murfogar.

Som så ofta tidigare gick jag en runda i trädgården för titta efter insekter. Längst ner mot granntomten finns ett ovårdat hörn med en liten varm glänta mellan vinbärsbuskar, murgröna och syrén. Där blev jag idag stående. Solen värmdes i ryggen. Flera arter av vildbin dök upp och foudagerade på ogräsblommorna; det var de vanliga sandbina *Andrena haemorrhoa* (F.), *A. carantonica* Perez, *A. helvola* (L.) och den vackert rödpälsade *A. fulva* (Müller). Men det fanns även olika gökbin (*Nomada*), blodbin (*Sphecodes*) samt murbiet *Osmia rufa* (L.)

Men intressantast var ett bi som jag bara fick en skymt av. När jag stod i gläntan kom det flygande dit. Det hade en snabb och rörlig, högt surrande flykt. Det var stort och pälsigt med ljust gråbrun färg. Det satte sig hastigt på ett syrénblad

i gläntan innan det nervöst lyfte och försvann in till grannträdgården. Jag hann se att det hade svagt antydda ljusa band på bakkroppen. Det var ju helt klart att det var ett pälsbi, men av vilken art? Det var för stort för att vara en av de vanliga arterna, alltså måste det vara något rart. Humlepälsbiet *Anthophora plagiata* hade jag lärt känna året innan (se Högmo 2005) och miljön var ju likartad här, men det var lite tidigt på året för att vara den arten. Det kunde väl inte ha varit ett vårpälsbi (*A. plumipes*) som jag hade sett?!

Ännu en gång, den 17 maj, fick jag en skymt av det mystiska biet. Det var i en annan trädgård i kvarteret. Inte heller nu fick jag en chans att fånga det, men jag förstod att det var en ovanlig art jag fått korn på, och att det sannolikt var *plumipes*. Men trots flitigt spanande i kvarteren i byn hela dagen den 18 maj blev det inte något mer napp. Jag fick inte fler tillfällen att komma till Viken den våren.

Den 1 maj 2006 var jag tillbaka. Nere vid hamnen blommade rödplister längs solvarma trädgårdsmurar intill stejleplatsen (Fig. 1). Att *plumipes* gillade rödplister det visste jag från mina observationer i Tjeckien. Och plötsligt var det där, snabbt flygande från blomman till blomman! Jag lyckades i upphetsningen missa med håven, inte bara en, utan två gånger, men vid tredje

Figur 1. Stejleplatsen (den plats där man rengör och torkar fiskenäten) vid hamnen i Viken, nordvästra Skåne. Lokal för vårpälsbiet *Anthophora plumipes* (Pallas) som fouragerade på rödplister intill stenmuren på bilden. Foto: förf.

Sunny stone wall in Viken, Scania, Sweden. Locality for *Anthophora plumipes* (Pallas). A male was found here foraging on *Lamium purpurea* in May 2006.

försöket hamnade biet tack och lov i maskorna. Eftersom det var en hane kunde jag snabbt konstatera att det verkligen var ett vårpälsbi (se nedan). I mitten av månaden sågs sedan en hona vid flera tillfällen komma till min fars trädgård och besöka olika blommor. Den individen lät jag dock vara ifred.

Pälsbina, släktet *Anthophora*, är relativt stora pälsiga bin. Vissa av arterna är väldigt humlelika, men från humlorna skiljer de sig i fält genom sin snabba och skickliga flykt och sin högre flygton. När de rör sig på sina mycket regelbundna turer mellan olika blommor har de liknats vid kolibrier. De har nämligen lång sugsnabel och de kan dessutom stå helt stilla i luften. Bona anläggs i leriga branter, både naturliga sådana och av människan anlagda, i form av lerstensfasader och liknande. Men de kan även grävas i marken. Många individer bor ofta på samma ställe så att kolonier uppstår.

Vårpälsbiet *Anthophora plumipes* (Pallas

1772) är ett vackert och spektakulärt bi. Det är stort och pälsigt; det mäter i båda könen 14–16 mm. Pälsen är ljusgrå eller svart, honans baktibier är försedda med röda hår. Som namnet antyder är det vårtidigt, redan i april dyker de första hanarna upp. Flygtiden pågår sedan till början av juni. Arten är polylektisk, den är alltså inte specialiserad på någon speciell blomma, men den föredrar arter med lång och smal pip. Vårpälsbiet ingår i en grupp av pälsbiarter där hanarna har egendomligt förlängda och tofsförsedda mellanben (se Fig. 2). Tofsarnas utseende och placering på tarserna är bra artkaraktärer inom denna grupp. Parningen hos pälsbin är en nervös och tumultartad historia och enligt en teori skulle tofsarna användas för att täcka över delar av honans synfält för att därmed lugna ner henne. I Sverige kan vårpälsbiet möjligen förväxlas med de andra två stora arterna humlepälsbiet *A. plagiata* (Illiger 1806) och svartpälsbiet *A. retusa* (Linnaeus 1758). Humlepälsbiet

kan påträffas i likartade miljöer men dess honor har längre kinder och hanarna har normal längd och behåring på mellanbenen. Svartpälsbiets hanar är försedda med förlängda mellanben men dessa är inte så långhåriga som de hos vårpälsbiet. I honkönnet kan man i fält möjligen se att vårpälsbiet är långhårigare och liksom rufsigt i pälsen och inte såsom svartpälsbiet kortsnagat. Men de tydligaste skillnaderna mellan de tre arterna återfinns på hansidan, i form av helt olika utseende på genitalierna. Alla dessa skillnader kan man studera närmare på figurer i Scheuchl (2000) respektive foton i Müller m.fl. (1997). En sak som komplicerar bestämningen är att det ibland kan förkomma två färgvarianter hos samma art. Hos *plumipes* kan sålunda honorna vara antingen svarthåriga eller ljushåriga. Ibland finns båda varianterna i samma koloni och då kan det också förekomma övergångsformer mellan dem. Honan i Viken var av den ljusa typen.

Vårpälsbiet har bara hittats en gång tidigare i Sverige, av Sten Selander i Skanör i Skånes sydvästligaste hörn 1938. Då upptäcktes en koloni i väggen på ett medfaret korsvirkeshus. Sedan dess finns inga uppgifter om arten från Sverige och den har betraktats som Försvunnen (RE= regionally extinct) i den svenska rödlistan (Cederberg 2006, Gärdenfors 2005). I Danmark finns det dock i nuläget solida populationer, både på Jylland och på västra sidan av Själland (Madsen 2000). Eventuellt kan den ha setts så nära som i en trädgård utanför Köpenhamn (maj 2005) enligt uppgifter från Henning Bang Madsen. I norra Tyskland blir den sedan vanlig. Arten saknas i Norge och i Finland.

Under våren 2006 letade jag noga efter bon i kvarteren runt min fars trädgård. Trots att många gynnsamma platser upptäcktes, t.ex. en korsvirkeslänga från 1700-talet med håliga väggar alldeles intill fyndplatsen hittades inga bon och inte heller fler individer. Bokolonin och populationen av bin var förmodligen väldigt liten och sårbar. Troligtvis har arten spridit sig över Öresund vid dessa två tillfällen; kring 1938 och kring 2005. Det förefaller osannolikt att arten skulle ha missats vid något annat tillfälle under mellanperioden då den är så pass stor och spektakulär. Biet skall förmodligen eftersökas i urbana miljöer liknande den i Viken. Längs hela kusten i nordvästra Skåne finns ett pärlband av

Figur 2. Vårpälsbi *Anthophora plumipes* (Pallas), hane. Lägg märke till mellanbenens säregna utseende! Foto: Manfred Keller (post@manfred-keller.de).

Anthophora plumipes (Pallas), male. Notice the peculiar middle legs!

gamla fiskelägen med miljöer som är mycket snarlika den som finns i Viken. Om inte populationen i Viken klarar sig finns det således en rad andra tänkbara platser för vårpälsbiet att etablera sig. Kanske är det dags att hälsa det välkommen tillbaka i vår svenska fauna inom den närmaste tiden? I så fall blir det ett högst intressant och trivsamt inslag i bymiljöerna!

Tack

Jag vill tacka Manfred Keller som lånade ut sin fina bild, Henning Bang Madsen som bidrog med fynduppgifter från Danmark, Björn Cederberg och Mats Jonsell för synpunkter på manuset och mina föräldrar för vår tid tillsammans.

Litteratur

- Cederberg, B. 2006. Faktablad: *Anthophora plumipes* Pallas – Vårpälsbi. www.artdata.slu.se/rodlista/Faktablad/anth_plu.PDF
- Gärdenfors, U. (red.) 2005. Rödlistade arter i Sverige 2005. – Artdatabanken, SLU, Uppsala.
- Högmo, O. 2005. Humlepälsbiet *Anthophora plagiata* (Illiger) återfunnet! – FaZett 23-24.
- Müller, A., Krebs, A. & Amiet, F. 1997. Bienen. Mitteleuropäische Gattungen, Lebensweise, Beobachtung. – Naturbuchverlag, München.
- Madsen, H.B. 2000. En ny dansk hvepsebi *Nomada fucata* Panzer, 1798 og andere sjældne bier fundet på Røsnaes – samt en preliminaer status over den danske bifauna. – Ent. Meddr. 69: 111-114.
- Scheuchl, E. 2000. Illustrierte Bestimmungstabellen der Wildbienen Deutschlands und Österreichs. Band I: Anthophoridae. – Eigenverlag, Velden/Vils.